

Temaer til psykologi – Grundbog til C-niveau

© 2024 Christian Skjødt Pedersen og Systeime

Denne bog er beskyttet i medfør af gældende dansk lov om ophavsret. Kopiering må kun ske i overensstemmelse med loven. Det betyder fx, at kopiering til undervisningsbrug kun må ske efter aftale med Copydan Tekst og Node.

Redaktion: Ole Schultz Larsen

Grafisk tilrettelæggelse og produktion: Systeime

Omslagsillustration: iStockphoto.com/sanchesnet1

1. udgave, 1. oplag

ISBN 978-87-433-2709-7

systeime ▶

Sonnesgade 11

DK-8000 Aarhus C

Tlf.: 70 12 11 00

systeime.dk

En del af Gyldendal-gruppen

Vi tænker på miljøet og trykker kun de bøger, som er solgt.
Alle bøger trykkes på miljøvenligt papir.

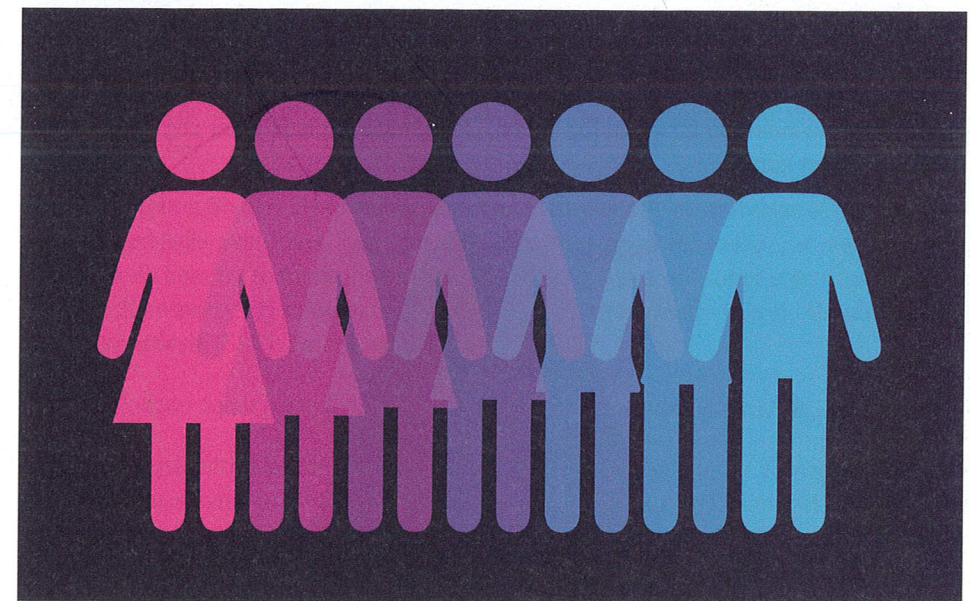
INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	5
1. Introduktion til psykologi	7
Personlighedspsykologi	8
Udviklingspsykologi	11
Kognitionspsykologi	13
Socialpsykologi	16
Evolution og kultur	18
2. Metode i psykologi	27
Vigtige psykologiske metoder	27
Kritisk vurdering af undersøgelser	33
3. Læringens udfordringer	41
Er vi skabt til at lære?	42
Hukommelse	47
At få det til at sidde fast	55
Motivation	60
Karakterer og præstationskultur	67
Stress og coping	74
Kultur og læring	80
Oversigt: Læringens udfordringer	88
4. De vigtige relationer	91
Født til at danne relationer	92
Tidlig modgang og resiliens	98
Digitalt og offentligt omsorgssvigt?	103
Venskab	110
Ensomhed	118
Det virtuelle samvær	122
Identitet og anerkendelse	126
De tidlige relationers betydning	131
Oversigt: De vigtige relationer	137
5. Os og dem	139
Introduktion til "os" og "dem"	140
Social identitet	145
Empati	151
Situationens magt?	154
Affektiv polarisering	161
Gruppen farver vores tænkning	170
Reduktion af fordomme og konflikt	176
Oversigt: Os og dem	183
6. Køn og kønsforskelle	185
Introduktion til kønsforskelle	186
Kultur 1: To klassiske teorier	191
Kultur 2: Socialkonstruktivisme	197
Biologi 1: Evolution	206
Biologi 2: Kønhormoner	215
Afslutning	220
Oversigt: Køn og kønsforskelle	222

6 KØN OG KØNSFORSKELLE

Hvorfor elsker mænd at nørde med computere, motorer og andet teknik, mens kvinder synes, at mennesker og relationer er mere spændende? Hvorfor er kvinder mindre interesserede i one-night stands, end mænd er? Og vent lige lidt – er vi sikre på, at det er sådan? Er det overhovedet nok med kategorierne "mand" og "kvinde", når vi skal tale om køn? Det er spørgsmål som disse, vi skal se på i dette kapitel. Det overordnede spørgsmål for kapitlet er:

Hvordan kan vi forklare kønsforskelle, og hvor store er forskellene?

Figur 6.1 Der er stor uenighed om køn og kønsforskelle blandt forskere, men alle kan blive enige om, at mennesker psykologisk set kan placere sig på mange måder i forhold til det ekstremt feminine og det ekstremt maskuline.

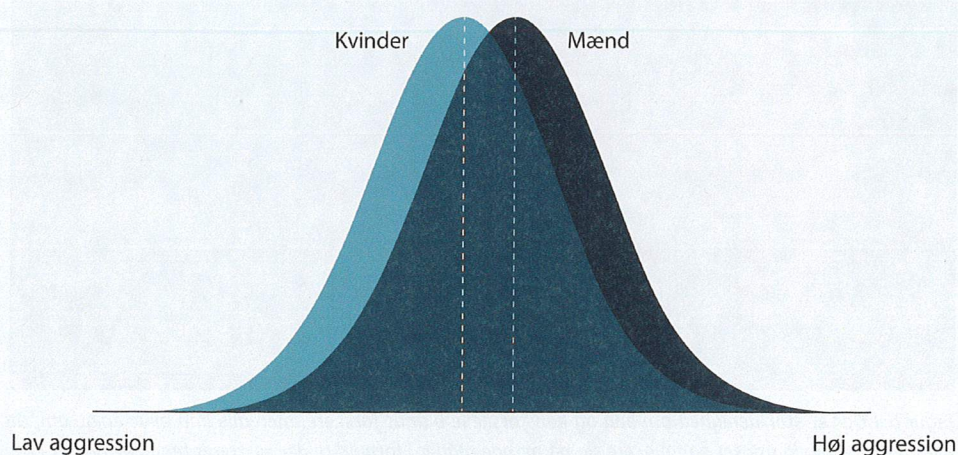
Introduktion til kønsforskelle

Vi starter dette kapitel med at se på spørgsmålet om kønsforskellenes *størrelse*. Gennem årtier har forskere undersøgt, på hvilke områder der er psykologiske forskelle på mænd og kvinder, og hvor store forskellene er. Som vi skal se, mener nogle forskere, at forskellene er små, mens andre mener, at der på visse områder er ret store forskelle. Når vi har set på spørgsmålet om kønsforskellenes størrelse, runder vi dette introducerende afsnit af med at præsentere de overordnede synspunkter omkring *årsager* til kønsforskelle, som udgangspunkt for resten af kapitlet.

Gennemsnitlige kønsforskelle og kønsstereotyper

Allerførst skal vi have slået fast, hvad forskere helt præcis mener, når de siger, at der er forskel på mænd og kvinder på et bestemt område. Lad os bruge fysisk aggression som eksempel. Mange vil nok sige, at mænd er mere fysisk aggressive end kvinder. Men hvad ligger der egentlig i at sige, at mænd er mere aggressive end kvinder? Det er ikke sådan, at *alle* mænd er mere aggressive end *alle* kvinder. Altså at hvis man tilfældigt udvælger én mand og én kvinde, så vil manden altid være den mest aggressive af de to. Billedet er lidt mere kompliceret.

Når forskere siger, at mænd er mere aggressive end kvinder, mener de, at mænd *i gennemsnit* er mere aggressive end kvinder. Hvis man måler tendensen til aggression hos et stort antal kvinder og mænd vil man kunne tegne to kurver i stil med dem på figuren nedenfor. Én kurve for kvinder, og én kurve for mænd. De lodrette stiplede linjer angiver gennemsnittet for hvert køn.

Figur 6.2 Mænd er i gennemsnit mere aggressive end kvinder.

Som det fremgår, er gennemsnittet størst for mænd, og derfor siger forskere altså, at mænd i gennemsnit er mere aggressive end kvinder. Der er *flere* mænd end kvinder, der ligger højt på fysisk aggression. Men som det også fremgår af figuren, er der stor variation

i aggression inden for hvert køn, og der er overlap mellem resultaterne for kvinder og mænd. Der findes både aggressive kvinder og fredelige mænd. Det betyder, at man ikke kan sige noget om, hvor aggressiv en bestemt person er blot ud fra personens køn.

At forskelle mellem kønnene er gennemsnitlige understreger en vigtig generel pointe: Lige gyldigt om vi taler om aggression, sproglige evner, risikovillighed eller et hvilket som helst andet psykologisk træk, vil der altid være mennesker, der ikke lige passer ind i de forestillinger, vi har om kønnene. Generaliserede forestillinger om, hvad der kendetegner kønnene, kaldes **kønsstereotyper**. Forskerne er uenige om, hvor stor en grad af sandhed der overordnet set er i kønsstereotyperne, som vi skal se i løbet af dette kapitel. Men alle forskere kan blive enige om, at enhver generalisering om et bestemt køn vil passe dårligt på en del af dets medlemmer.

Mere ens end forskellige

Her er nogle eksempler på ting, der gælder for både kvinder og mænd:

- Kommunikerer ved hjælp af sprog
- Kan føle kærlighed, had og jalousi
- Kan være bekymrede for fremtiden
- Har et behov for at danne relationer til andre mennesker

Man kunne fortsætte listen næsten i det uendelige. Listen viser, at kvinder og mænd på mange måder er meget ens. Men hvad med de gennemsnitlige kønsforskelle, der findes. Hvor store er de?

Psykologen Janet Shibley Hyde mener, at der er en tendens til, at størrelsen af gennemsnitlige kønsforskelle overdrives. Kønnene opfattes ofte som så forskellige, at man nærmest skulle tro, de kom fra to forskellige planeter. Hyde argumenterer for et større fokus på ligheder mellem mænd og kvinder, og i en artikel fra 2005 fremsatte hun sin **Gender Similarities Hypothesis** (GSH), der frit oversat lyder:

Mænd og kvinder ligner hinanden på de fleste, men ikke alle, psykologiske træk.

Som Hyde også udtrykker det, handler GSH om, at mænd og kvinder er mere ens, end de er forskellige. Hun har underbygget sin hypotese ved at gennemgå en meget stor mængde undersøgelser af kønsforskelle på en lang række områder. I den forbindelse har hun opstillet bestemte kriterier for, hvornår man vil betegne størrelsen af en kønsforskel som henholdsvis "tæt på nul", "lille", "moderat", "stor" og "meget stor". I Hydes undersøgelse indeholdt de to første kategorier ting som ordforråd, effektivitet af lederskab, selvværd og matematiske evner. Disse er blot få eksempler blandt mange, og Hydes afgørende pointe er, at et stort flertal, nemlig 78 %, af de undersøgte kønsforskelle landede i kategorierne "tæt på nul" eller "lille".

Selvom Hyde anerkender, at der er visse undtagelser, mener hun altså, at mænd og kvinder i bund og grund er ret ens psykologisk set. Faktisk så ens, at hun og andre forskere blandt andet på den baggrund har sat spørgsmålstegn ved, om det overhovedet giver mening at skelne skarpt mellem to separate køn. Dermed hører de til de forskere, der udfordrer **den binære forståelse af køn**, som netop er idéen om, at der findes to, og kun to, klart adskilte køn. Det vender vi tilbage til senere i kapitlet.

Fokus på forskellene

Selv de, der er kritiske over for Hyde og hendes ligesindede, vil være enige med dem på en del punkter. Alle kan blive enige om, at der er mange områder, hvor kønnene er ens. Og at mange af de gennemsnitlige forskelle, der er på andre områder, er forholdsvis små. Nogle forskere fokuserer dog mere på forskellene mellem kønnene, end eksempelvis Hyde gør. For disse forskere er det misvisende at drage den generelle konklusion, at kønnene i bund og grund er ens. De vil pege på, at nogle af forskellene er ret store. Et par eksempler, som vi skal se på i løbet af kapitlet, er forskelle i interessen for uforpligtende sex og interessen for forskellige typer jobs.

En anden pointe er, at hvis man kigger på ekstremerne inden for et bestemt træk, så kan der være stor forskel på kønnene, selvom den gennemsnitlige forskel er lille eller moderat. Som vi har set, er der fx overlap mellem mænd og kvinders tendens til fysisk aggression, men mænd begår omkring 90 % af alle drab. Der er langt flere mænd end kvinder, der udøver denne og andre former for ekstrem aggression.

En sidste pointe, der skal nævnes her, finder man hos blandt andre psykologen Marco Del Giudice. Ifølge Del Giudice kan det være misvisende at præsentere kønsforskelle ved at se på forskelle på en lang række psykologiske træk *hver for sig*. Han mener, at det i nogle tilfælde giver et mere retvisende billede af forskellen mellem mænd og kvinder, hvis man ser på flere træk på én gang. Idéen er, at mange små forskelle kan blive til en stor forskel, når man ser på *det samlede billede*. Man taler her om **globale kønsforskelle**, i modsætning til kønsforskelle på en lang række forskellige individuelle træk.

Del Giudice har illustreret sin pointe ud fra mandlige og kvindelige ansigter. Når man sammenligner ansigter, kan man i princippet se på en lang række detaljer hver for sig, som fx bredde af munden, tykkelsen af øjenbryn, øjenstørrelse, højden af panden og så videre. På hvert af disse områder isoleret set er der ikke specielt store forskelle på kvinder og mænd. Men alligevel er mennesker generelt ekstremt gode til at vurdere, om et ansigt tilhører en kvinde eller en mand. I ét studie vurderede forsøgspersonerne rigtigt 95 % af gangene. De mange små forskelle bliver til en stor forskel i det samlede billede.

Figur 6.3 Folk kan generelt med stor nøjagtighed afgøre, om et ansigt tilhører en kvinde eller en mand, også selvom alle andre indikationer af køn end selve ansigtet er fjernet.

Del Giudice har benyttet idéen om globale kønsforskelle i forbindelse med kønsforskelle i personlighed. På en lang række individuelle personlighedstræk er der ret små forskelle mellem mænd og kvinder. Ser man på personligheden som helhed, er der dog stor forskel mellem kønnene, siger Del Giudice. På baggrund af statistiske undersøgelser mener han, at den overordnede forskel mellem mænd og kvinders personlighed er næsten lige så stor som forskellen mellem mænd og kvinders ansigter.

Hvor kommer forskellene fra?

Debatten om årsagerne til kønsforskelle er mindst lige så heftig som debatten om kønsforskellenes størrelse. Lidt firkantet kan man dele forskerne op i to overordnede lejre.

I den ene lejr er der fokus på køn som *kultur*. Her finder man de forskere, der ser kønsforskelle som noget, der er skabt af omverdenen. Lige fra barnsben lærer vi gennem opdragelsen, medierne og kulturen, at piger og drenge, kvinder og mænd er på bestemte måder. Vi lærer også, at der er bestemte måder, man *bør* opføre sig på, hvis man vil passe ind i et bestemt køn, og det indretter mange mennesker sig så efter. Som vi skal se, er der forskellige bud på, hvordan denne proces mere præcist foregår.

I den anden lejr er der fokus på køn som *biologi*. Hos forskerne i denne lejr er den grundlæggende idé, at forskellene mellem kønnene er blevet skabt gennem vores evolutionshistorie. Dermed bliver evolutionspsykologien her en central disciplin. Udover at se på vores evolutionshistorie ser man i den biologiske lejr blandt andet også på, hvordan kønshormoner påvirker vores hjerne i fostertilstanden. Generelt mener man altså i den biologiske lejr i høj grad, at kønsforskelle har et medfødt grundlag.

Mange forskere vil anerkende pointer fra begge lejre, men der er også et modsætningsforhold mellem lejrene. Forskerne er ofte dybt uenige, og i resten af kapitlet skal vi se på forskellige bud på, hvad der skaber kønsforskelle.

OPGAVE 6.1: GENNEMSNITLIG KØNSFORSKEL I HØJDE

Mænd er i gennemsnit højere end kvinder, men det er ikke sådan, at enhver mand er højere end alle kvinder.

Forestil dig, at du stiller 100 mennesker op efter højde. 50 af dem er kvinder, og 50 af dem er mænd. Hvordan ville kvinderne og mændene overordnet set fordele sig? Forklar begrebet gennemsnitlig kønsforskel på den baggrund.

OPGAVE 6.2: GENNEMSNITLIGE KØNSFORSKELLE OG KØNSSTEREOTYPER

1. Lav to lister: Én med kønsstereotyper om kvinder, og én med kønsstereotyper om mænd.
2. Læs de følgende citater og snak om, hvad de fortæller om køn. Brug blandt andet begreberne gennemsnitlige kønsforskelle og kønsstereotyper. Citaterne er fra rapporten *Lige køn leger bedst* udgivet af Sex og Samfund i 2021.

Ung kvinde, 18 år, Hovedstaden:

Jeg tror da det ligger i en, hvordan man er feminin på den rigtige måde. Jeg kan godt mærke, når jeg er sammen med fyre, så er jeg da anderledes, end når jeg er sammen med piger. Altså jeg prøver at være en mere feminin version af mig selv. Og det er bare noget, der sker. Det er selvfølgelig lidt anstrengende, at man føler, man holder nogle ting inde (...) Det er også noget, jeg er opmærksom på, at jeg gør, og jeg prøver da også at bryde med de ting, men det er bare svært.

Gregersen & Jacobsen (2021), s. 5

Ung mand, 18 år, Jylland:

I min folkeskole kunne man ikke rigtig være sig selv, du skulle være en del af en gruppe... der skulle du jo passe ind. Det var fx hvordan du opførte dig, hvad du gjorde i fritiden, om du tog med til fester i 8.-9. klasse. Du skulle være interesseret i fodbold og alt sådan noget. Jeg har fx gået til fodbold, selvom jeg ikke gad, bare for at kunne snakke med folk.

Gregersen & Jacobsen (2021), s. 21

Ung kvinde, 18 år, Jylland:

Jeg syntes, at det var meget sjovere at være mere vild og voldsom end at skulle sidde og lege med barbiefigurer eller sådan noget. Jeg syntes altid, det var meget sjovere ligesom at lege med drengene, hvis man kan sige det sådan. Og selvfølgelig var der også mange af pigerne, der også syntes, det var helt vildt sjovt at være med til at spille fodbold og alle de her ting. Men fx sådan noget med udseende, der har jeg i noget tid haft rigtig kort hår og gået i noget ikke særlig feminint tøj, hvis man kan sige det sådan. Der var ligesom i lang tid hvor jeg havde prøvet lidt at flygte fra også at være til piger. Og jeg tror også, at jeg i en periode, der har

jeg ligesom haft rigtig meget brug for at have et meget maskulint udtryk, for ligesom på en måde at omfavne, at jeg også var til piger. Det har ligesom været sådan en modsætning.

Gregersen & Jacobsen (2021), s. 25

OPGAVE 6.3: ÅRSAGER TIL KØNSFORSKELLE 1

I de følgende afsnit kommer du til at læse om forskellige bud på, hvor kønsforskelle kommer fra, men du har sikkert allerede selv nogle bud på det.

1. Skriv frit i fem minutter om følgende spørgsmål: Hvad er årsagerne til kønsforskelle?
2. Sammenlign dine svar med andre fra holdet. Hvor er I enige, og hvor er I uenige? Gem dine svar til slutningen af forløbet, hvor de kan tages frem igen og måske ses i et nyt lys.

Kultur 1: To klassiske teorier

Børn vokser op i en kønnet verden. Lige fra begyndelsen har piger og drenge forskellige oplevelser. Børneværelset er præget af forskellige farver afhængig af barnets køn, og man vil typisk finde noget andet legetøj på pigeværelset end på drengeværelset. Efterhånden som de bliver større, kan børn ikke undgå at bemærke, at piger og drenge, kvinder og mænd ofte indgår i forskellige aktiviteter og indtager forskellige roller. I det hele taget er børns omgivelser i høj grad præget af kønsstereotyper, og mange forskere vil påpege, at det umuligt kan undgå at påvirke børnene. Disse forskere ser kønsforskelle som noget, der i sidste ende stammer fra den kultur, vi lever i.

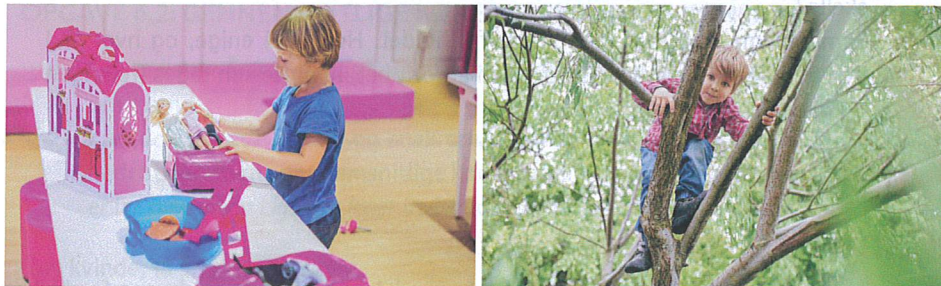
I det følgende skal vi se på to klassiske teorier fra den kulturelle lejr, der har været brugt til at forklare kønsforskelle, nemlig social-kognitiv læringsteori og kønsskemateorien. På en del områder minder de om hinanden, men de har også forskelligt fokus, og på nogle områder er de direkte uenige. Her vil vi blot fremhæve nogle af de centrale begreber og pointer, som de hver især har bidraget med.

Social-kognitiv læringsteori

Ophavsmanden til **social-kognitiv læringsteori** er Albert Bandura. I en artikel fra 1999 beskriver han sammen med Kay Bussey den social-kognitive tilgang til kønsforskelle. Ifølge teorien er kønsstereotyp adfærd noget, som børn lærer af deres omgivelser. Denne læring sker gennem tre forskellige påvirkningsmekanismer:

1. Forstærkning
2. Direkte instruktion
3. Modelindlæring

Forstærkning handler om, hvordan personer i omgivelserne, fx forældrene eller jævnaldrende, reagerer på børns adfærd. Her kan man forestille sig, at en dreng vil blive mødt med positive reaktioner, hvis han leger med biler, klatrer i træer eller udviser selvstændighed. De positive reaktioner kan blandt andet være i form af smil eller ros. På samme måde kan en pige opleve positive reaktioner, hvis hun leger med dukker, udviser omsorg eller er fin i tøjet. Ifølge teorien vil sådanne reaktioner *forstærke* børnenes kønsstereotype adfærd, dvs. børnene vil udvise mere og mere af denne adfærd. Samtidig vil børn kunne opleve negative reaktioner, hvis deres adfærd ikke lever op til omgivelsernes kønsstereotype forventninger, og den slags adfærd vil de derfor efterhånden udvise mindre af. Bussey og Bandura henviser til flere undersøgelser, der netop viser en sammenhæng mellem omgivelsernes reaktioner og børns adfærd.

Figur 6.4 Vil der mon være forskel på omgivelsernes reaktioner på disse to drenge leg?

Ved **direkte instruktion** får børn direkte fortalt, hvilke former for adfærd der er typiske for drenge og piger, og måske ligefrem normer om, hvad der er *passende* for kønnene. Denne påvirkningsmekanisme bliver først aktuel, når børn har opnået et vist sprogligt niveau.

Inden for social-kognitiv læringsteori lægges der særlig vægt på den tredje påvirkningsmekanisme, **modelindlæring**. Ifølge teorien lærer børn en meget stor del af deres adfærd ved at observere og imitere, dvs. efterligne, hvad andre mennesker (modeller) gør. Børn foretrækker generelt at observere modeller af samme køn som dem selv, og dermed kommer de i høj grad til at tillægge sig de adfærdsformer, der er typiske for deres eget køn. De observerede modeller kan være fx forældre og andre børn. Men også modeller i medierne kan ifølge Bussey og Bandura have en stærk indflydelse. De peger på, at børnebøger, tv-serier og film er fyldt med modeller, der udviser kønsstereotyp adfærd. Her kan man tilføje de mange muligheder for modelindlæring, der findes online.

I en undersøgelse af Bussey og Bandura blev børn i alderen ca. 2½ – 5½ år sat til at se en kort filmoptagelse med tre kvinder og tre mænd, der spillede et spil. I den forbindelse traf spillerne nogle forskellige valg og udførte forskellige former for adfærd. Alle tre kvinder gjorde præcis de samme ting. De tre mænd gjorde nogle andre ting, men også her gjorde de præcis det samme som hinanden. Efterfølgende viste det sig, at børnene var væsentlig mere tilbøjelige til at imitere adfærd, som de havde observeret hos medlemmer af deres eget køn. Andre undersøgelser har vist lignende resultater.

Det skal siges, at børn ikke bare blindt imiterer alt, hvad de observerer hos modeller af samme køn. Der er særlig stor sandsynlighed for, at de imiterer modeller, som de vurderer udviser adfærd, der er typisk for deres køn. Samtidig er børn også i stand til at udvise adfærd, der ligger ud over det, de specifikt har observeret, fordi de udleder generelle regler for kønsstereotyp adfærd ud fra deres observationer.

I det hele taget understreger Bussey og Bandura, at menneskers adfærd ikke blot er bestemt af ensidige påvirkninger fra miljøet. Miljøet spiller sammen med faktorer hos individet. Her fremhæver de især Banduras begreb **self-efficacy**, som dækker over et individs selvtillid på et bestemt område. Som eksempel nævner de piger og kvinders lave self-efficacy inden for områder, der har at gøre med matematik, teknologi og computere. På disse områder er der en tendens til, at piger og kvinder undervurderer deres evner, og ifølge Bussey og Bandura er det en vigtig årsag til, at de i stor stil vælger disse områder fra i forbindelse med uddannelse og arbejde.

Vil man skabe en høj grad af self-efficacy, kan det blandt andet ske gennem modelindlæring. Det at se andre, der minder om en selv, have succes på et bestemt område kan øge troen på egne evner. Men med et meget kønsopdelt uddannelsessystem og arbejdsmarked er der netop ikke mange kvindelige rollemodeller inden for fx ingeniørvidenskab og andre tekniske fag. Samtidig mener Bussey og Bandura, at der er forskelle på, i hvor høj grad piger og drenge forstærkes i deres adfærd knyttet til disse områder. Samlet set får kønsstereotyper om kønnenes interesser og evner dermed ifølge denne tankegang stor betydning for nogle meget vigtige valg i livet.

Figur 6.5 Ifølge social-kognitiv læringsteori kan kvindelige rollemodeller inden for fx ingeniørvidenskab have stor betydning for piger og kvinders valg af uddannelse og beskæftigelse.

Kønsskemat teorien

Kønsskemat teorien har i høj grad fokus på kognitive processer. En central antagelse inden for teorien er, at mennesker har en medfødt tendens til **kategorisering**. Vi bemærker, at visse ting i vores omverden hører sammen i grupper, eller kategorier, og som vi har været inde på, er køns-kategorier meget synlige i vores samfund. Med omgivelsernes store fokus på køn har små børn rig mulighed for at opdage kategorierne pige/kvinde og dreng/mand. Undersøgelser viser, at spædbørn allerede inden for det første år begynder at skelne mellem kønnene, når de observerer andre mennesker. Scenen er dermed også sat for, at børn kan begynde at indsamle information om, hvad der kendetegner kønnene.

Den information om køn, børn indsamler fra deres omgivelser, gemmes i en slags kognitive eller mentale kasser kaldet **kønsskemaer**. Disse kønsskemaer udbygges løbende og kommer efterhånden til at indeholde en stor mængde viden om køn, fx viden om hvilket tøj drenge og piger går i, hvad de godt kan lide at lege med, hvilke personlige egenskaber der kendetegner kønnene, og hvilke typer jobs der er almindelige for henholdsvis mænd og kvinder. Med et andet begreb kan vi sige, at denne viden har form af kønsstereotyper.

Kønsstereotyper giver børn information om, hvordan hvert køn tænker og opfører sig, og hvordan de *forventes* at tænke og opføre sig i en given kultur. Den indsamlede viden i kønsskemaerne kommer derfor ifølge kønsskemat teorien til at forme børns tænkning om køn og deres kønnede adfærd. Det kan fx være i forbindelse med valg af legetøj:

"Piger kan godt lide at lege med dukker, jeg er en pige, så jeg vil nok også kunne lide at lege med dukker".

Ud fra en lignende tankeproces kan en dreng komme til den konklusion, at han *ikke* vil kunne lide at lege med dukker. Både piger og drenge vil desuden typisk have en forestilling om, at andre børn af deres eget køn vil foretrække det samme legetøj som dem selv. Til sidst i afsnittet kan du læse om en undersøgelse af kønsskemat teorikeren Carol Martin og kolleger, der netop omhandler denne slags tankeprocesser hos børn. Disse forskere peger i øvrigt på, at børns kønsstereotype valg af legetøj kan komme til at være begrænsende for dem. Forskellige typer legetøj opfordrer til forskellige typer leg og fremmer forskellige former for læring. I lighed med Bussey og Bandura mener Martin og kolleger dermed også, at kønsstereotyper kan skubbe drenge og piger i forskellige retninger i livet.

Man kan spørge, hvorfor viden om køn nødvendigvis skulle få børn til at opføre sig i overensstemmelse med denne viden. Her er begrebet **kønsidentitet** meget væsentligt, hvilket også fremgår af eksemplet med pigen, der konkluderer, at hun godt kan lide at lege med dukker. Inden for kønsskemat teorien defineres kønsidentiteten som bevidstheden om at være enten en dreng eller en pige. Børn opnår denne erkendelse, når de er omkring to år, og det får ifølge kønsskemat teorikeren afgørende betydning.

Selve det at erkende sit eget køn skaber et ønske hos børn om at opføre sig i overensstemmelse med omverdenens kønsnormer. Mennesker har et grundlæggende behov for, at deres tanker, forestillinger og adfærd passer sammen og ikke er i modstrid med hinanden. Det er derfor i høj grad udviklingen af kønsidentitet, der skaber børns motivation for at indsamle al den viden, de gemmer i deres kønsskemaer. De gør alt, hvad de kan for at finde hoved og hale i kønnenes egenskaber, interesser og roller, så de kan få deres adfærd til at passe med deres kønsidentitet. Fortalere for kønsskemat teorien peger da også på, at børns kønnede adfærd ifølge en del undersøgelser for alvor begynder at blive tydelig efter udviklingen af kønsidentitet.

Kønsskemat teorikere anerkender, at børn udviser visse kønsforskelle allerede inden, de udvikler deres kønsidentitet. Her peger Martin og kolleger blandt andet på forstærkning som en forklaring. De peger også på, at tidlige kønsforskelle til dels kan skyldes forskellig påvirkning af kønshormoner i fostertilstanden. Og endelig taler de om, at der hos selv helt små børn kan være kognitive processer i spil, som forklarer kønsforskelle, selvom vi ikke har en særlig god forståelse af disse processer.

OPGAVE 6.4: SOCIAL-KOGNITIV LÆRINGSTEORI

1. Det nævnes i teksten, at børn kan møde positive eller negative reaktioner fra omgivelserne, afhængig af om deres adfærd lever op til kønsstereotyperne. Hvilke positive og negative reaktioner kunne man konkret forestille sig fra forældre? Fra pædagoger og lærere? Fra andre børn?
 2. Gå på nettet og find tre eksempler, hvor børn kunne tænkes at lære kønsstereotyp adfærd gennem modelindlæring. Det kan være fra fx reklamer eller tegnefilm.
-

OPGAVE 6.5: KØNSSKEMATEORIEN

1. Forklar hvordan kønsidentiteten og kønsskemaer spiller sammen om at skabe kønnet adfærd.
 2. Hvordan kan forskellige typer legetøj fremme forskellige former for læring? Hvilke konsekvenser kan det have?
-

OPGAVE 6.6: KØNNEDE LEGETØJSPRÆFERENCER

1. Læs den følgende beskrivelse af en undersøgelse og besvar de "Faste spørgsmål til psykologiske undersøgelser" (se side 33).
2. Hvorfor var det vigtigt at bruge legetøj, som børnene ikke kendte i forvejen?
3. Hvorfor var det ikke den forsøgsleder, der præsenterede legetøjet, der også spurgte ind til, hvor godt børnene kunne lide legetøjet?

UNDERSØGELSE: KØNNEDE LEGETØJSPRÆFERENCER

I undersøgelsen foretaget af Carol Martin og kolleger deltog 91 børn i aldrene fire og fem år.

Formålet med undersøgelsen var at undersøge, hvordan det påvirkede børnenes vurdering af forskellige stykker legetøj, når de fik at vide, hvilket køn legetøjet "passede til". Legetøjet var af forskerne nøje udvalgt blandt nogle specielle objekter, som formentlig ikke var kendt af børnene i forvejen, og som dermed heller ikke umiddelbart var koblet til et bestemt køn i børnenes bevidsthed, før undersøgelsen startede. Der var i alt seks stykker legetøj.

De seks stykker legetøj blev placeret i tre kasser. Den ene af kasserne havde billeder af piger limet på forsiden, hvor der også var skrevet ordet "piger". En anden kasse havde billeder af drenge og ordet "drenge". Den sidste kasse var neutral og havde hverken billeder eller ord på sig.

En forsøgsleder præsenterede nu legetøjet for børnene. Hvert stykke legetøj blev løftet ud af sin kasse, ét ad gangen, og barnet fik at vide, hvad man kaldte legetøjet. Ved de to "kønnede" kasser pegede forsøgslederen desuden på billederne og skriften på den relevante æske og fortalte, at enten piger eller drenge bedst kunne lide at lege med det pågældende stykke legetøj. Efterfølgende blev alle stykker legetøj placeret i den samme store kasse.

Nu kom en anden forsøgsleder ind i rummet og gjorde undersøgelsen færdig. Ét efter ét tog hun i tilfældig rækkefølge de seks stykker legetøj op af den store kasse. Hver gang bad hun børnene om ud fra fire valgmuligheder at angive hvor godt de selv kunne lide legetøjet, og hvor godt de troede, at henholdsvis piger og drenge ville kunne lide det. De fire valgmuligheder gik fra, at børnene kunne lide legetøjet "en lille smule" til "rigtig meget".

Resultaterne stemte overens med, hvad Martin og kolleger havde forventet. Børnene foretrak generelt de stykker legetøj, der af den første forsøgsleder var blevet koblet til

deres eget køn frem for dem, der var koblet til det andet køn eller var neutrale. Børnene vurderede generelt også, at andre børn af samme køn ville have samme præferencer som dem selv.

Ifølge forskerne understøtter deres resultater kønsskemat teorien. Børn indsamler viden om køn, som får en væsentlig indflydelse på deres tænkning og præferencer.

Kultur 2: Socialkonstruktivisme

I rapporten *Unge opfattelser af krop, køn og seksualitet* fra 2018 beskrives blandt andet en kvalitativ undersøgelse af unges syn på det at have skiftende seksuelle partnere. Her er et citat fra en af drengene, der deltog i undersøgelsen:

“Jeg tror bare, der er flere drenge, som synes det er pissecool og ville kunne finde på at blære sig til deres venner. Vi har en dreng på gymnasiet, som kommer over og fortæller, at han har kysset med 17 på en aften og knaldet med 28 hele sit liv. Jeg har aldrig hørt en pige blære sig, men jeg har hørt masser af drenge gøre det.

Dahl og kolleger (2018), s. 66

Hvorfor er det sådan? Nogle vil måske sige, at "det er helt naturligt, at drenge går mere op i at score og at blære sig med det. Sådan er det bare". Men nej, vil man sige inden for den såkaldte **socialkonstruktivisme**. Sådan er det ikke bare. Der er ikke noget "naturligt" ved, at drenge går mere op i at score og at fortælle om deres scoringer. Det er kun noget, som vi *opfatter* som naturligt, fordi vi har skabt virkeligheden på den måde. Ifølge socialkonstruktivismen er vores virkelighed socialt konstrueret. Alt det, vi opfatter som sandt, naturligt og moralsk rigtigt, afhænger af de sociale fællesskaber, vi indgår i. I det følgende skal vi se på, hvad den socialkonstruktivistiske tankegang betyder for synet på køn.

Social konstruktion og diskurser

Børn vokser op i sociale og kulturelle fællesskaber, og medlemmerne af disse fællesskaber har i forvejen bestemte måder at opfatte og forstå verden på. Gennem opvæksten lærer børn verden at kende gennem fællesskaberne, og de kommer derfor langt hen ad vejen til at opfatte og forstå verden på samme måde. Denne proces er dog ikke noget, der stopper med afslutningen af barndommen. Ifølge socialkonstruktivismen bliver vores opfattelse af virkeligheden hele tiden konstrueret i de sociale relationer, vi indgår i. Og for socialkonstruktivistene er det en vigtig pointe, at vi aldrig kan tage de særlige "briller" af, som vi ser verden igennem. Socialkonstruktivister benægter ikke, at der findes en objektiv virkelighed, men pointen er, at vi ikke kan få adgang til den. Vi kan ikke se verden, som den er "i sig selv", fordi vi altid ser verden ud fra et bestemt historisk og kulturelt udgangspunkt, skabt gennem vores relationer.

Hvis vores virkelighed er socialt konstrueret, så følger det, at den også kunne have været konstrueret anderledes. For en socialkonstruktivist er det meget væsentligt, blandt andet fordi den måde, virkeligheden er konstrueret på, kan være undertrykkende for nogle mennesker. Her kan vi fx tage endnu et par citater fra rapporten nævnt tidligere, fra to piger:

“ Det er jo igen det der med, at hvis piger har været sammen med mange, så bliver der set ned på det, og hvis drenge har, så er det skidefedt. Generelt set.

Dahl og kolleger (2018), s. 66

“ Igen så er der det her med, at hun vil blive set som billig, og det synes jeg ikke, at drengen vil blive set som. Så der er også forskel.

Dahl og kolleger (2018), s. 66

Citaterne er udtryk for nogle bestemte **normer**, dvs. uskrevne regler, om, hvad piger og drenge kan "tillade sig" at gøre på det seksuelle område. Her kunne en socialkonstruktivist argumentere for, at man ved at tale om "naturlige" forskelle mellem piger og drenge i virkeligheden er med til at retfærdiggøre disse undertrykkende normer.

Netop det med, hvordan vi taler om tingene, spiller en central rolle. Sproget tillægges stor betydning inden for socialkonstruktivismen. Ikke som et middel til at give en objektiv beskrivelse af virkeligheden, som mange måske tænker. Sproget er derimod med til at *skabe* virkeligheden. Her er begrebet **diskurs** vigtigt. En diskurs er en bestemt måde at tale om et emne på, som er med til at forme, hvordan vi tænker om og forstår dette emne. Fx kan man altså tale om en bestemt diskurs vedrørende drenge og pigers seksuelle adfærd, som er med til at forme vores opfattelse af "naturlige" forskelle mellem kønnene på dette område. Med en anden diskurs ville man ifølge socialkonstruktivismen også kunne skabe en anden virkelighed, hvor disse forskelle ikke eksisterede. Og det samme gælder en hvilken som helst anden kønsforskell.

Figur 6.6 Ifølge socialkonstruktivismen er diskurser med til at skabe virkeligheden.

Den socialkonstruktivistiske tilgang til køn betyder, at biologien ikke tillægges nogen særlig betydning. Den biologiske forståelse af køn ses blot som én af mange mulige måder at tænke og tale om køn på. Og som vi skal se nu, finder nogle opfattelsen af køn som noget naturgivet dybt problematisk.

Den heteroseksuelle matrix

En helt central socialkonstruktivistisk teori om køn er den såkaldte **queerteori**. Ordet queer betyder oprindelig underlig eller unormal, og det er tidligere blevet brugt som en

nedsættende betegnelse for homoseksuelle. Startende i 1980'erne har mange forskere og aktivister dog taget ordet til sig og vendt dets betydning til noget positivt. Queer bruges nu blandt andet som en måde at betegne sig selv på af personer, der falder uden for normerne om køn og seksualitet. Og **queerteori** handler netop om at *udfordre* normerne. Queerteorien sætter spørgsmålstegn ved de måder, vi taler om og forstår køn på. De herskende diskurser om køn deler i høj grad mennesker op i dem, der er "normale" og dem, der er "unormale", og queerteorien forholder sig kritisk til denne opdeling.

Et eksempel på udfordringen af normer kan man finde i queerteoretikeren Judith Butlers begreb **den heteroseksuelle matrix**. For at forstå dette begreb skal vi have fat i yderligere tre begreber: kropstegn, socialt køn og begærsretning.

Kropstegn henviser til kendetegn ved kroppen som fx mandlige eller kvindelige kønsorganer.

Det sociale køn er de egenskaber, der i samfundet forbindes med kønnene. Det kan fx handle om, hvordan man går klædt, ens personlighedstræk og hvad man interesserer sig for. Feminine egenskaber kunne være at gå i kjole og at være omsorgsfuld, mens maskuline egenskaber kunne være at interessere sig for fodbold og at undlade at vise sine følelser.

Begærsretning handler om, hvem (hvis nogen) man er seksuelt tiltrukket af, dvs. hvilke kropstegn de har.

Butler udfordrer nogle bestemte normer knyttet til kropstegn, det sociale køn og begærsretningen. I samfundet er der nogle forventninger eller antagelser om, hvordan de tre ting hænger sammen. Hvis man fx har kvindelige kønsorganer, forventes det, at man opfører sig feminint, og at man er seksuelt tiltrukket af mænd. Dette sæt af forventninger, er det, Butler kalder den heteroseksuelle matrix. Det er det mønster, vi ser gentaget igen og igen i vores samfund, og som præger vores diskurser om køn, og derfor kommer vi til at opfatte det som "normalt" og "naturligt".

Figur 6.7 Den heteroseksuelle matrix.

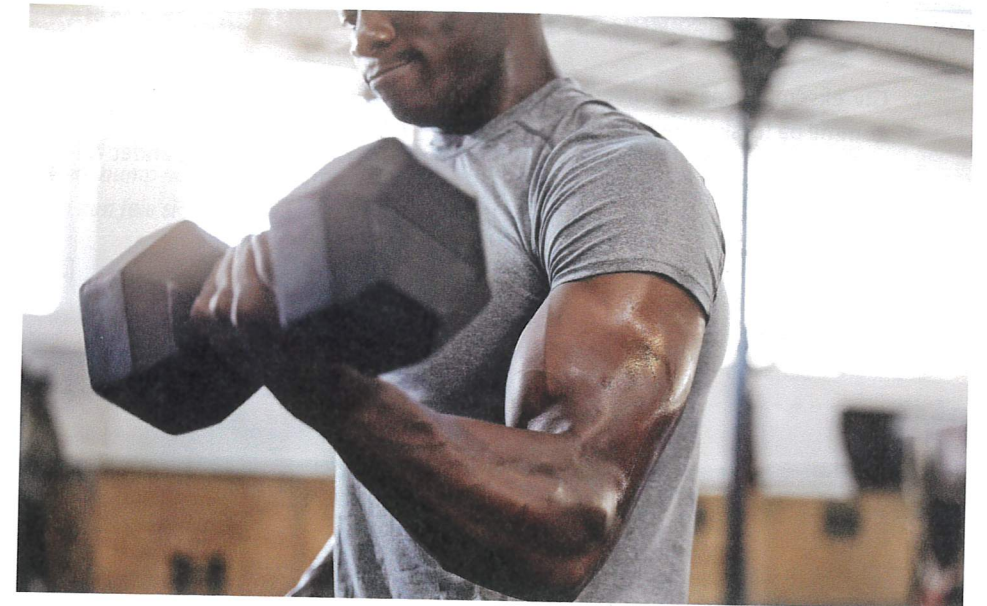
For en queerteoretiker som Butler er forventningerne i den heteroseksuelle matrix *ikke* et udtryk for, hvordan tingene nødvendigvis må hænge sammen. Der er *ingen* naturlig sammenhæng mellem den krop man har, hvor feminint eller maskulint man opfører sig, og hvem man er seksuelt tiltrukket af. Og man kan ikke henvise til biologien som forklaring på de sammenhænge, vi opfatter som naturlige. Forventningerne i den heteroseksuelle matrix er ifølge Butler sociale konstruktioner, som er med til at marginalisere og undertrykke de mennesker, der ikke lige passer ind i rammerne.

Den heteroseksuelle matrix er udtryk for en skarp opdeling mellem det feminine og det maskuline og understøtter derfor også selve **den binære forståelse af køn**. Dette er som nævnt tidligere i kapitlet idéen om, at der findes to, og kun to, klart adskilte køn. Men igen vil Butler sige, at denne forståelse i virkeligheden blot er en konstruktion. Der er ingen grund til, at der nødvendigvis må være præcis to køn. Og i øvrigt er selve kategorierne "mand" og "kvinde" undertrykkende og ekskluderende, og queerteoriens ærinde er i sidste ende at nedbryde sådanne kategorier.

Køn er noget, man gør

For Butler er køn ikke noget, man *har* eller *er*. Køn er noget, man *gør*. En anden måde at sige det på er, at (det sociale) køn er **performativt**. For at forstå hvad denne idé betyder, kan vi starte med at se på dens modsætning. Mange vil nok tænke, at når en mand gør forskellige ting, som er "mandige", så gør han det, *fordi* han er en mand. Altså at udgangspunktet er, at han er en mand, og at dette så kommer til udtryk i forskellige handlinger. Men det er lige omvendt, siger Butler. Det er *igennem handlinger*, at han bliver til en mand. I samfundet er der visse normer for maskulin adfærd, og en mand er en person, der vedvarende udfører handlinger, der lever op til disse normer. Ved at gå, tale og opføre sig på bestemte måder skaber personen indtrykket af at være en mand. Med begrebet performativitet gør Butler dermed op med idéen om, at kønnet er en slags indre egenskab, der eksisterer på forhånd uafhængigt af vores handlinger.

For det enkelte individ bliver kønnet og kønsidentiteten altså ifølge Butler til gennem handlinger. Zoomer vi ud og ser på samfundsniveauet, så har vi en situation, hvor en masse mennesker går rundt og "gør" køn ud fra feminine kønsnormer, og en masse andre mennesker "gør" køn ud fra maskuline kønsnormer. Kvinderne bestiller en salat på restauranten, mens mændene bestiller en stor rød bøf. Kvinderne snakker om følelser, mens mændene snakker om biler. Det er selvfølgelig ikke alle, der efterlever disse normer, men på samfundsniveau er mønstrene tydelige. Og denne kollektive gentagelse af bestemte handlinger over tid, over generationer, skaber opfattelsen af kønnenes egenskaber som faste og naturlige. På den måde vedligeholdes kønsnormerne, og dermed kan de blive ved med at sætte rammerne for feminin og maskulin adfærd.

Figur 6.8 Hvordan "gør" man sit køn på "den rigtige måde" i fitnesscenteret?

Det flydende køn

Socialkonstruktivismen og queerteorien har haft en stor betydning for debatten om køn i samfundet, og ikke mindst Butlers idéer har haft stor indflydelse. Der er dog også kommet nye idéer til, som i nogle tilfælde er væsentligt anderledes end de oprindelige idéer inden for queerteorien. Samtidig har Butlers egen tænkning også udviklet sig gennem årene.

Vi vil ikke gå i detaljer med de forskellige nuancer, men én ting, der kendetegner den queerteoretisk inspirerede tilgang i kønsdebatten, er idéen om, at man ikke kan favne mangfoldigheden inden for køn alene ud fra kategorierne "mand" og "kvinde". Der peges på, at ikke alle menneskers **kønsidentitet**, dvs. oplevelse af deres eget køn, kan rummes af de to kategorier. Det gælder fx **nonbinære** personer, som ikke entydigt identificerer sig som hverken mænd eller kvinder. Køn opfattes ikke som noget binært, men derimod som noget *flydende*. Man kan være mand, kvinde, begge dele eller ingen af delene, og oplevelsen af eget køn kan variere over tid. Netop kønsidentiteten får en central rolle som det, der definerer en persons køn, og begrebet "biologisk køn" opfattes som forældet. I stedet for biologisk køn foretrækker nogle debattører udtrykket "køn tildelt ved fødslen", og det er en vigtig pointe, at det tildelte køn ikke nødvendigvis er det, man identificerer sig med.

OPGAVE 6.7: DISKURSER

1. Giv eksempler på diskursen om drenge og pigers "scoreadfærd". Kan du fx komme på forskellige ord eller vendinger, der kendetegner denne diskurs?
2. Hvilke andre diskurser om køn kunne man nævne? Overvej blandt andet følgende områder (og find selv på flere):
 - Interesser
 - Uddannelse
 - Arbejde
 - Sport
 - Venskab

OPGAVE 6.8: QUEERTEORI

1. Forklar hvorfor queerteorien er en socialkonstruktivistisk teori.
2. Giv eksempler på, hvordan man "gør" sit køn på "den rigtige måde" i følgende sammenhænge:
 - I skolen
 - I fitnesscenteret
 - På en date
 - I nattelivet
 - I familien

OPGAVE 6.9: NONBINÆR

1. Læs uddraget af teksten "Kan man være andet end hankøn eller hunkøn?"
2. Hvad er de vigtigste psykologiske problemstillinger i teksten?
3. Hvordan kan de psykologiske problemstillinger belyses med viden fra dette afsnit?

KAN MAN VÆRE ANDET END HANKØN ELLER HUNKØN?

Kristian Herlufsen, Samvirke, 27.04.21

Nonbinær: Mænd og kvinder er betegnelser, vi kender. Falder du udenfor de 2 køn, kan der være bump på vejen til anerkendelse. Mød de nonbinære, hvor kønnet er lidt mere flydende. De kan føle sig som både mænd og kvinder, et sted imellem eller ingen af delene

[...]

Figur 6.9 "Da jeg i sommer fortalte min familie, at jeg er nonbinær, var jeg bange for at såre dem, men jeg har været privilegeret på det punkt. De synes, at det er helt i orden," siger Luka John Lübbers.

Luka John Lübbers, 22 år, læser language og international studies, Aalborg, nonbinær:

"Jeg antager ikke noget om nogen. Det er enormt hæmmende for at forstå andre, hvis man altid tror, at man ved en masse om dem på forhånd, hvis de har et bestemt navn, kommer fra en landsdel eller siger, hvem de forelsker sig i. Jeg forestiller mig bare folk som et blankt stykke papir. De kasser, vi putter hinanden i, er meget trange. Det vil gavne alle, hvis vi satte hinanden fri, for køn er flydende. Jeg benægter ikke, at der findes biologiske køn, men det er bare kasser, vi er tildelt. Jeg passer ikke ind i dem, og du skal bare tage en ny kasse, hvis du ikke kan lide den, du er blevet tildelt ved fødslen.

Hele samfundet har en forestilling om at der kun findes to køn. I børnehaven var alting delt op i farver, og vi legede prinsesser og riddere. Børn ser jo hurtigt, at nogle roller mest er til drenge, og andre er tiltænkt piger. Dengang tænkte jeg meget over, at det tit føltes som en maske, man skulle tage på, og jeg tænkte også, om de andre børn

havde det på samme måde. Jeg tænkte ikke, at jeg var nonbinær, men jeg følte ikke, at der var den rigtige plads til mig. I skolen bad jeg hurtigt om, at jeg måtte klæde om alene efter idræt. Jeg følte ikke, at min krop og mig passede sammen, så jeg ville ikke have, at mine klassekammerater skulle se den.

Det var først, da jeg som 19-årig meldte mig som frivillig til en sommerlejr for unge LGBT'er, at jeg opdagede, at der er noget, der hedder nonbinær. Jeg rystede helt indeni af glæde.

I hverdagen er der masser af forhindringer. Jeg har ikke brugt et offentligt toilet i flere år, da jeg ikke har lyst til at høre på folks kommentarer. Jeg føler mig heller ikke altid inkluderet i gruppearbejde. Jeg planlægger altid sociale aktiviteter som for eksempel en tur på bar efter, om de har toiletter, der ikke er kønsopdelte.

Jeg har en drøm om at få en top op-operation, som vil fjerne det, der kan identificere, hvilket køn man er tildelt ved fødslen. Lige nu er det svært for mig at finde badetøj, der passer. Jeg vil gerne have noget neutralt, så jeg kan være den, jeg er, og se ud som jeg altid har set ud for mig selv, når jeg lukker øjnene."

Figur 6.10 "Jeg fandt navnet Atlas på en liste over ukønnede navne, og da mine venner kaldte mig det, kunne jeg mærke, at det var rigtigt," fortæller Atlas Fruergård Poulsen, der er fotograferet ved Jeppe Heins skulptur Semicirkular Mirror Labyrinth II på Ordrupgaard.

[...]

Atlas Fruergård Poulsen, 21 år, historiestuderende, Allerød, identificerer sig som gender fluid:

"Da jeg var 18 år, skiftede jeg navn til Atlas. Det var, som om noget klikkede i mig, når folk brugte mit gamle navn. Jeg kunne også mærke en konflikt, når jeg var til fest, og folk sagde, at 'du er da en af drengene' – for var jeg det? Det var ikke mig, men jeg havde ikke ord for, hvorfor jeg havde det sådan. Når folk brugte mit døde navn eller kaldte mig dreng, følte jeg en form for apati. Det var først, da jeg kom i kontakt med andre unge, jeg fandt ud af, at min indre konflikt skyldtes, at navnet ikke passede på min kønsidentitet.

Jeg ser mig selv som gender fluid. På en skala fra dreng til pige føler jeg mig nogle gange tættest på dreng, andre gange tættest på pige. Det ligger ikke hundrede procent fast.

Mine venner har accepteret, at jeg er nonbinær. Mine forældre har jeg ikke haft kontakt til i 2 år. Da jeg fortalte dem, at jeg hverken så mig selv som helt dreng eller helt pige, mente de, at det nok bare var en fase, at det ville gå over. Og jeg fik at vide, at jeg måtte skjule det, hvis jeg ville bo hjemme.

Jeg bliver nogle gange spurgt: 'Ja, men er du rigtigt en mand eller kvinde'. Det spørgsmål er bare ikke så enkelt at svare på. Verden er mere nuanceret end en biologitime i folkeskolen. Jeg vil gerne stå frem, så andre kan se på mig og vide, at de ikke er alene i verden. At man ikke skal være usikker. Man kan sagtens være nonbinær. Man skal være den, man er.

Man må gerne sige 'du' til mig, når vi taler sammen, men når man taler om mig, bliver jeg glad, hvis folk bruger 'de' og 'dem'. Egentlig kan jeg være ligeglad, for jeg er ikke til stede, men jeg synes, man viser stor respekt, hvis man bruger kønsneutrale ord. Jeg plejer at bruge det her eksempel, hvor man forestiller sig, at to mennesker taler sammen til en fest: 'Hvor er Atlas? De gik ud for at tale i telefon. Deres ven ringede.' Jeg er ret tålmodig og ikke særligt snerpet. Det skal nok gå, så længe du har en god intention.

Jeg drømmer om at skrive en historiebog set fra LGBT-personers synsvinkel. Folk, der er anderledes, har altid eksisteret og også haft en indflydelse på historien. Det bliver bare glemt."

Biologi 1: Evolution

Vi går nu videre til den biologiske, evolutionspsykologiske tilgang til kønsforskelle. Udgangspunktet er her, at mennesket er et dyr. Når vi ser os omkring i dyreriget, finder vi, at der er nogle adfærdsmæssige forskelle mellem hanner og hunner. Hanløver opfører sig fx anderledes end hunløver. Hvordan kan vi forklare disse forskelle? Evolutionspsykologer vil pege på, at forklaringen for andre dyr ikke kan være kønsstereotyper og kulturelle normer. At forklaringen her i stedet må være evolutionær. Hanner og hunner hos andre dyrearter har forskellig adfærd, fordi de er blevet formet forskelligt igennem evolutionshistorien. En helt grundlæggende antagelse inden for evolutionspsykologien er, at det samme gør sig gældende for mennesker. Hvorfor skulle kønsforskelle hos lige netop vores art skyldes nogle helt andre faktorer end hos alle andre arter i dyreriget, vil evolutionspsykologerne spørge. I det følgende skal vi se lidt nærmere på evolutionspsykologernes argumentation, som tager udgangspunkt i to centrale teorier, nemlig forældreinvesteringsteorien og teorien om seksuel selektion.

Forældreinvesteringsteorien

Evolutionspsykologer tager udgangspunkt i en biologisk definition af køn, som bruges på tværs af arter. Ifølge denne definition er der to biologiske køn, defineret på baggrund af de **kønsceller**, som individer producerer. Hunnerne hos en art er defineret som de individer, der producerer store kønsceller (ægceller), mens hannerne er defineret som de individer, der producerer små kønsceller (sædceller). Dette spiller en vigtig rolle inden for **forældreinvesteringsteorien**, som blev udviklet af evolutionsbiologen Robert Trivers. Hos de fleste arter er det hunnerne, der investerer mest tid og flest ressourcer i afkom, og det starter allerede ved produktionen af kønsceller. De store ægceller, som hunnerne producerer, koster meget mere energi end de langt mindre og "billige" sædceller, som hannerne producerer. Hos især pattedyr slutter forskellene i investering dog ikke her. Det er også hunnerne, der bruger tid og ressourcer på drægtighed (graviditet) og næring til ungerne efter fødslen.

Kønsforskellen i investering betyder, at der hos mange arter er stor forskel på, hvor meget afkom henholdsvis hunner og hanner maksimalt kan få. Hunnernes store investering betyder, at de i løbet af deres levetid kun kan nå at få et ret begrænset antal unger, mens hannerne i princippet kan få et meget stort antal, hvis bare de kan finde nok hunner at parre sig med. På den baggrund forudsiger forældreinvesteringsteorien følgende:

1. Hunnerne vil være mere tilbageholdende med at parre sig og mere kræsne i deres partnervalg end hannerne. Det er afgørende for hunnerne at vælge hanner, der har gode gener og/eller kan hjælpe med yngelplejen, fordi hunnerne kun har et begrænset antal "forsøg".
2. Hannerne vil konkurrere indbyrdes om adgang til parring med hunnerne, fordi det kan øge deres reproduktive succes at parre sig med så mange hunner som muligt.

Trivers og andre peger på, at forældreinvesteringsteorien underbygges af observationer på tværs af dyreriget. Der er undtagelser, men det overordnede billede er, at hanner konkurrerer og er mest ivrige efter parring, mens hunner er mere kræsne i deres partnervalg.

Seksuel selektion

Mønstret som vi lige har set, at hunnerne vælger blandt hannerne, og hannerne konkurrerer, er kernen i det, Charles Darwin kaldte **seksuel selektion**. Denne form for selektion handler om, at visse træk øger individers muligheder for at parre sig. Der er to grundlæggende mekanismer i seksuel selektion, som begge ifølge Darwin og hans efterfølgere har været med til at forme de kønsforskelle, vi ser i dyreriget.

Den ene mekanisme kaldes **interseksuel selektion** og handler om, at medlemmer af det ene køn, oftest hunnerne, vælger mage ud fra nogle foretrukne kvaliteter hos det andet køn. Som et eksempel kan vi se på, hvordan påfuglehannens hale har kunnet opstå. Det er sket, fordi påfuglehunner har foretrukket de hanner, der havde den flotteste og mest farvestrålende hale. Hunnernes præference for hanner med flotte haler har betydet, at disse hanner har fået mere afkom end de "kedelige" hanner, og på den måde er gener for en flot hale blevet de dominerende. Grunden til hunnernes præference menes at være, at hannerne med de flotteste haler også har de bedste gener, som dermed har kunnet give hunnernes afkom de bedste overlevelseschancer. På den måde har især hunner med en præference for flotte haler fået videreført deres gener, og præferencen er dermed blevet spredt gennem generationerne.

Figur 6.11 En påfuglehan viser sin hale frem.

Den anden mekanisme i seksuel selektion kaldes **intraseksuel selektion**. Her handler det om konkurrence inden for det samme køn, oftest hannerne, om at få adgang til medlemmer af det andet køn. Denne form for selektion er blandt andet blevet brugt til at forklare, hvorfor hannerne hos de fleste pattedyr er større og mere aggressive end hunnerne.

Interessen for uforpligtende sex

Som vi har set, er der en generel tendens i dyreriget til, at hannerne er mest ivrige efter at parre sig. Er det også noget, vi ser hos mennesker? Som allerede antydte tidligere i kapitlet, er det nok en ret udbredt opfattelse, at mænd oftere end kvinder vil sige ja til et one-night stand. Og evolutionspsykologer vil sige, at det passer fint med forældreinvesteringsteorien: Uforpligtende sex indebærer en større investeringsmæssig risiko for kvinder, mens det for mænd potentielt kan give en stor gevinst, når det kommer til videreførelse af gener.

Evolutionspsykologer vil da også pege på flere forskellige typer undersøgelser, der viser en kønsforskel i interessen for uforpligtende sex. Der er fx spørgeskemaundersøgelser, hvor mænd generelt rapporterer større villighed til at gå i seng med én, de ikke kender, og også rapporterer et ønske om flere forskellige sexpartnere, end kvinder gør. Disse forskelle viser sig på tværs af kulturer. I en tværkulturel undersøgelse af psykologen Richard Lippa med over 200.000 deltagere fra 53 lande fordelt over hele verden blev kvinder og mænd spurgt ind til blandt andet deres interesse for uforpligtende sex. I alle 53 lande var denne interesse størst hos mænd.

Evolutionspsykologer anerkender, at kønsforskellen i interessen for uforpligtende sex påvirkes af miljømæssige og kulturelle kræfter. De ser det dog som usandsynligt, at sådanne kræfter er den grundlæggende årsag til forskellen. Det skyldes i høj grad de to pointer, vi nu har været inde på:

1. Kønsforskellen findes på tværs af arter.
2. Kønsforskellen findes på tværs af kulturer.

Evolutionspsykologen Steve Stewart-Williams peger på, at for alle de andre arter må forklaringen på kønsforskellen være evolution. Han spørger så, hvorfor forklaringen skulle være en helt anden hos vores art, og vores art alene. Hvorfor skulle miljømæssige og kulturelle kræfter tilfældigvis genskabe den samme kønsforskel hos mennesker, som man ser hos andre arter, og det vel at mærke i alle kulturer, man har undersøgt?

For Stewart-Williams og andre evolutionspsykologer er det en mere nærliggende forklaring, at evolution er den ultimative årsag til kønsforskellen i interessen for uforpligtende sex hos mennesker, og at vi derfor passer ind i det mønster, man ser på tværs af dyreriget. Her vil det i øvrigt for en evolutionspsykolog være vigtigt at understrege, at der netop er tale om en *ultimativ* forklaring, og ikke en *umiddelbar* forklaring. Påstanden er ikke, at mænd *bevidst* går og tænker på, at de skal optimere deres videreførelse af gener ved at have mange forskellige partnere.

Stewart-Williams understreger også, at der som altid er tale om en gennemsnitlig kønsforskel. Det er ikke sådan, at kvinder overhovedet ikke er interesserede i uforpligtende sex, og der er en betydelig variation inden for hvert køn. Evolutionspsykologer vil desuden påpege, at deres mål er at beskrive, hvordan virkeligheden *er*, og ikke at sige noget om hvordan kvinder og mænd *bør* opføre sig på det seksuelle område (eller et hvilket som helst andet område).

Partnervalg

Én ting er uforpligtende forhold. Ser man på længerevarende forhold, er både mænd og kvinder kræsne i deres partnervalg. Det forklarer evolutionspsykologer med, at mænd også ofte investerer i deres afkom, i modsætning til hannerne hos de fleste andre pattedyr. Det har den konsekvens, at mænd, ligesom kvinder, må være varsomme med, hvem de vælger (og at kvinder, ligesom mænd, konkurrerer om partnere). På den måde er forskellene mellem kønnene knap så skarpt trukket op som hos mange andre arter.

Evolutionspsykologen David Buss har foretaget en undersøgelse på tværs af 37 kulturer af, hvad mænd og kvinder leder efter hos partnere i længerevarende forhold. Hans resultater viste en del ligheder mellem kønnene. Både mænd og kvinder sætter fx stor pris på, at en partner er venlig, forstående og intelligent. Men undersøgelsen viste også forskelle i kønnenes partnerpræferencer. Disse forskelle forklarer Buss med henvisning til seksuel selektion, nærmere bestemt interseksuel selektion.

Buss forventede blandt andet, at kvinder i gennemsnit ville lægge mere vægt på høj status og ressourcer hos en partner, end mænd ville. Dette var tilfældet i 36 ud af de 37 kulturer. Grunden til kønsforskellen er ifølge Buss, at kvinder trods alt har været det køn, der har investeret mest i afkom. Ved at vælge partnere med mange ressourcer, og viljen til at dele dem, har vores kvindelige forfædre bedre kunnet sikre deres børns overlevelse. Samtidig er der den mulighed, at mændene med den højeste status og de fleste ressourcer også har haft de bedste gener, som så kunne bringes videre til børnene af de kvinder, der traf et klogt valg. Resultatet er, at kvinder der gik efter status og ressourcer i en partner havde større succes med at videreføre deres gener, og dermed har deres præference spredt sig gennem generationerne.

Figur 6.12 Kvinders præference for status og ressourcer.

Et andet eksempel fra Buss' undersøgelse handler om tegn på fertilitet. At vælge en partner med så høj fertilitet som muligt har i særlig grad været en udfordring for mænd, fordi kvinders fertilitet varierer mere med alderen end mænds. Kvinders fertilitet toppe i starten af 20'erne, så ud fra en evolutionær betragtning bør især mænd lægge vægt på tegn på ungdom i deres partnervalg. I forlængelse heraf forventede Buss, at mænd i forhold til kvinder gennemsnitligt ville lægge mere vægt på et attraktivt udseende hos en partner, fordi dette netop er et tegn på ungdom. Det viste sig at være tilfældet i samtlige 37 kulturer. Igen kan resultaterne fortolkes inden for rammerne af seksuel selektion. I vores evolutionære fortid har en præference for et attraktivt udseende øget mænds chancer for at efterlade afkom, fordi attraktivitet hos kvinder har været et tegn på fertilitet.

Figur 6.13 Mænds præference for ungdom og skønhed.

At kønsforskelle i partnerpræferencer findes på tværs af en lang række kulturer ser Buss som et argument for, at forskellene i høj grad skyldes evolution. Han anerkender dog, at kultur også har en betydning. Undersøgelsen viste også, at der på mange områder er stor variation i præferencer på tværs af kulturer.

OPGAVE 6.10: INTERESSEN FOR UFORPLIGTENDE SEX

1. Hvilke miljømæssige og kulturelle faktorer kunne tænkes at have betydning for kønsforskellen i interessen for uforpligtende sex? Diskutér den evolutionspsykologiske argumentation for årsagen til kønsforskellen.
2. Forklar hvad det betyder, at der er tale om en ultimativ forklaring på kønsforskellen i interessen for uforpligtende sex, og ikke en umiddelbar forklaring (se afsnittet om umiddelbare og ultimative forklaringer i kapitel 1).
3. Undersøgelser har vist, at homoseksuelle mænd har væsentlig *flere* forskellige sexpartnere end heteroseksuelle mænd, mens homoseksuelle kvinder har væsentlig *færre* sexpartnere end heteroseksuelle kvinder. Kan det fortælle os noget om kønsforskellen i interessen for uforpligtende sex?
4. Evolutionspsykologer siger som nævnt i teksten, at de blot søger at beskrive virkeligheden, som den er. Hvad ville en socialkonstruktivist sige til det?

OPGAVE 6.11: SEKSUEL SELEKTION

1. Kan I genkende de partnerpræferencer, David Buss fandt i sin undersøgelse? Hvilke andre præferencer tror I, at mænd og kvinder har?
2. I heteroseksuelle parforhold ser man ofte, at manden er lidt ældre end kvinden. Hvordan kan det mon være?
3. Hvordan kan intraseksuel selektion forklare, at mænd i gennemsnit er mere fysisk aggressive end kvinder?
4. Ifølge evolutionspsykologerne er mænd i gennemsnit mere optaget af at opnå status, end kvinder er. Hvordan kommer det til udtryk? Og hvordan kan man forklare det?
5. Tror du, det er rigtigt, at mænd i gennemsnit er mere optaget af at opnå status?
6. I teksten påpeges det, at også kvinder konkurrerer om partnere. Gør de det på samme måde som mænd, eller er der forskel?

OPGAVE 6.12: SEX MED EN FREMMED

1. Læs den følgende beskrivelse af en undersøgelse og besvar de "Faste spørgsmål til psykologiske undersøgelser" (se side 33).
2. Hvilke andre fortolkninger kunne man give af Clarks resultater? Prøv blandt andet at inddrage begreber og teorier fra tidligere i kapitlet.

UNDERSØGELSE: SEX MED EN FREMMED

I 1978 og 1982 foretog psykologen Russell Clark to berømte undersøgelser af seksuel adfærd. Han ville undersøge, om der var forskel på, hvor villige mænd og kvinder ville være til at sige ja til sex med en person, de aldrig havde mødt før.

Clark havde hyret mandlige og kvindelige studerende som assistenter. De var i gennemsnit 22 år gamle. Begge undersøgelser fandt sted på udendørs områder på et universitet i Florida. Assistenternes opgave var at gå hen til totalt fremmede personer af det modsatte køn og lægge ud med at sige følgende:

Jeg har lagt mærke til dig her på campus. Jeg synes, du er virkelig tiltrækkende.

Derefter stillede assistenterne den fremmede person ét, og kun ét, af følgende tre spørgsmål:

Vil du gå på date med mig i aften?

Vil du komme over til min lejlighed i aften?

Vil du gå i seng med mig i aften?

I begge eksperimenter blev i alt 48 mænd og 48 kvinder stillet et af spørgsmålene, og det var tilfældigt, hvilket af spørgsmålene de blev stillet.

I tabellen nedenfor ses resultaterne fra undersøgelsen fra 1978. For hvert spørgsmål er det angivet, hvor mange procent af henholdsvis mændene og kvinderne, der svarede JA til det pågældende spørgsmål.

Forsøgspersons køn / spørgsmål	Date	Lejlighed	Seng
Mand	50 %	69 %	75 %
Kvinde	56 %	6%	0 %

Figur 6.14 Resultaterne i Clarks undersøgelse.

Hvad angår villigheden til at gå i seng med en fremmed, viste resultaterne en stor kønsforskel. Som det fremgår af tabellen, var der ingen kvinder, der sagde ja til den direkte seksuelle invitation. Det gjorde til gengæld 75 % af de mænd, der blev stillet det spørgsmål. Assistenterne kunne også rapportere, at nogle af de adspurgte mænd kom med kommentarer som "Hvorfor skal vi vente til i aften?", mens det hos de adspurgte kvinder var mere almindeligt med kommentarer i stil med "Hvad er der galt med dig? Lad mig være".

Sammen med psykologen Elaine Hatfield har Clark diskuteret, hvordan man kan fortolke resultaterne. Som de påpeger, er der flere mulige fortolkninger. Én af dem er den evolutionspsykologiske. Mænds investering i afkom er som udgangspunkt meget lav. Det betyder, at de potentielt set kan få et meget stort antal børn ved at have sex med så mange kvinder som muligt, og derfor har mænd evolutionært udviklet sig til at være meget interesserede i uforpligtende sex. Kvinders investering er til gengæld langt større, og derfor er de også langt mere påpasselige med, hvem de har sex med.

OPGAVE 6.13: PARTNERVALG FOR KLOGE KVINDER

1. Læs de to tekstuddrag om partnervalg for kloge kvinder.
2. Hvad er de vigtigste psykologiske problemstillinger i teksterne?
3. Hvordan kan de psykologiske problemstillinger belyses med viden fra dette kapitel?

PSYKOLOGER: DERFOR HAR KLOGE KVINDER SVÆRT VED AT FINDE KÆRLIGHEDEN

Huda El Kot, Berlingske, 02.09.19

[...]

Når psykolog Neela Maria Sris taler med kvindelige patienter, der har vanskeligheder med at finde kærligheden, er der ofte én ting, der går igen: De er veluddannede og har meget høje stillinger.

"Det er selvfølgelig nuanceret, og der er individuelle forskelle. Men det, mine klienter fortæller, er, at mænd bliver intimideret af dem".

[...]

"Hvis jeg skal læne mig op ad mine klienters erfaringer, så er mit indtryk, at mændene oplever, at de har meget sværere ved at imponere disse kvinder. De kommer på en eller anden måde til at føle sig underlegne og føle, at der ikke er så meget, de kan have en samtale om og byde ind med," siger hun.

Mænd tænker mere gammeldags

De seneste ti år har kvinderne i den grad taget føringen i uddannelseskapløbet, og langt flere kvinder gennemfører i dag en lang videregående uddannelse. Siden 2005 er andelen af kvinder, der har gennemført en lang videregående uddannelse, steget med knap 97 procent fra 6.630 til 13.033, mens stigningen ikke er fulgt med i lige så høj grad for mændenes vedkommende.

[...]

Parterapeut Martin Østergaard mener, at mænd har en tendens til at føle sig overflødige over for en veluddannet kvinde, og at det kan være en af årsagerne til, at det er sværere for den ressourcestærke kvinde at finde kærligheden.

"Mænd kan tit tænke, at de ikke rigtig ved, hvad en kvinde skal bruge dem til, hvis hun er veluddannet, har et skide godt job og en god økonomi. Man føler, man ikke er god nok til hende. Der er min oplevelse, at rigtig mange af os mænd, selvom der selvfølgelig er sket meget de seneste 20-30 år, ikke har udviklet os i forhold til tiderne i så høj grad, som kvinderne har, og stadig ser på parforholdet på en lidt gammeldags måde," siger han og understreger samtidig, at der også er mænd, som ikke er underlagt de dogmer.

KLOGE KVINDER MANGLER MÆND

Thomas Bøttcher, Akademikerbladet 22.05.15

[...]

... bag kvindernes succes i uddannelsessystemet lurer et tikkende biologisk problem, i hvert fald hvis man følger evolutionsteoriens antagelser om såkaldt trade-off. Mens mænd ifølge teorien primært går efter yngre og velproportionerede kvinder, går kvinder efter mænd med høj status. Det siger Jes Søe Pedersen, lektor i biologi og evolutionsforsker ved Københavns Universitet. Og efterhånden som kvinder løber fra mændene i uddannelsesniveau, må de i stigende grad indstille sig på at konkurrere om de samme mænd.

"Evolutionært set betyder det, at kvinderne simpelthen løber tør for mænd, fordi de mænd, der er attraktive for dem, allerede er taget af nogle andre. Det er et problem, som især karrierekvinder står med", siger Jes Søe Pedersen.

Mor uden far

Kvinder, der taber kampen, har imidlertid andre muligheder. Fra 1997 til 2007 var det ulovligt for såvel lesbiske som enlige at modtage behandling for barnløshed af danske læger, men i dag opnår et stigende antal enlige kvinder at blive mødre ved hjælp af donorsæd. Karin Erb, biolog på Odense Universitetshospitals fertilitetsklinik, har som den første opgjort præcis hvor mange.

[...]

"Mange af mødrene er veluddannede, og det er også en tendens, vi ser her på klinikken", siger Karin Erb.

[...]

At flere og flere mænd ikke er attraktive for flere og flere veluddannede kvinder, forstærker ifølge Jes Søe Pedersen også en anden tendens. For mens nogle kvinder vælger sæddonation som sidste udvej – typisk når de er 37-39 år – får andre kvinder i løbet af deres reproduktive år adgang til mænd, der kan sammenlignes med alfa- og betahanner blandt aber. Disse mænd øverst i rangordenen får flere og flere børn, mens mere end hver fjerde af de lavest uddannede mænd er barnløse når de runder 50 år. "Højtuddannede mænd med penge eller prestigefulde stillinger får mange børn og gerne med flere kvinder, mens de lavest uddannede bliver taberne. Du kan sammenligne det med et abesamfund, hvor de stærkeste hanner har adgang til hunnerne. Denne tendens vil blive forstærket, i kraft af at kvinder uddanner sig mere end mænd", siger Jes Søe Pedersen.

Biologi 2: Kønshormoner

Kan man se forskel på mænd og kvinders hjerner? Måske ikke med det blotte øje, men på baggrund af hjernescanninger kan computere korrekt gætte kønnet på en person i omkring 90 % af tilfældene. Blandt forskere er der ikke enighed om, præcis hvilke forskelle der er, men i den biologiske lejr er det en central pointe, at psykologiske og adfærdsmæssige kønsforskelle må stamme fra kønsforskelle i hjernen. Og mange af disse hjernemæssige kønsforskelle er ifølge disse forskere medfødte. I den forbindelse spiller **kønshormoner** en afgørende rolle, og særligt kønshormonet **testosteron**. Det er det, vi skal se på i det følgende.

Tidlig påvirkning med testosteron

Kønshormoner påvirker vores kroppe på en lang række områder, måske mest oplagt hvad angår kønsorganerne. Men evolutionspsykologer og andre forskere i den biologiske lejr fokuserer især på, at kønshormonerne også påvirker vores hjerne. Denne påvirkning sker løbende igennem livet, men der sker i høj grad også en helt grundlæggende påvirkning, inden vi overhovedet bliver født. Hos drengefostre produceres der store mængder testosteron i testiklerne fra omkring otte uger henne i graviditeten. Testosteronet føres rundt i kroppen med blodet, og dermed kommer det også forbi hjernen, som "maskuliniseres" af hormonet. Hos pigefostre produceres der langt mindre testosteron, og derfor påvirkes hjernen her ikke på samme måde.

Figur 6.15 I den biologiske lejr mener man, at testosteron maskuliniserer drenges hjerner, mens de ligger i livmoderen.

Der er en betydelig variation inden for hvert køn, når det kommer til hjernemæssige forskelle. Men i den biologiske lejr vil man sige, at de forskellige testosteronniveauer på et overordnet plan skaber medfødte forskelle på drenge og pigers hjerner, som danner grundlaget for de gennemsnitlige forskelle i adfærd hos drenge og piger, og senere mænd og kvinder. Man har brugt forskellige metoder til at underbygge denne påstand. Først skal vi kort se på, hvad forskningen siger om andre arter.

Undersøgelser med dyr

I dyreforsøg kan man gå direkte ind og styre den mængde af testosteron, som dyrene udsættes for. Man kan fx påvirke en hunrotte med store mængder af hormonet og så se, om det gør dens adfærd "maskulin". Og under nogle bestemte omstændigheder er det præcis, hvad der sker, ifølge forskningen. Hvis en hunrotte udsættes for en *tidlig* testosteronpåvirkning og derefter igen udsættes for testosteron som voksen, vil den udvise en parringsadfærd som hannernes. Det betyder fx, at den vil forsøge at kravle op på andre hunner og parre sig med

dem. Men hvis en hunrotte *ikke* udsættes for den tidlige hormonpåvirkning, vil den aldrig kunne udvise denne parringsadfærd, også selvom hunrotten udsættes for testosteron som voksen. Den tidlige testosteronpåvirkning har altså afgørende betydning.

Man har blandt andet også undersøgt effekten af testosteron på dyrenes legeadfærd, når de er unger. Hos mange arter er der forskelle på, hvordan de små hanner og hunner typisk leger, og en af de generelle tendenser er, at hannerne leger vildere end hunnerne. Hos rottehanner ser man fx både "boksning" og "brydning". Det første går ud på at skubbe til hinanden med forpoterne, mens man står på bagpoterne, og det andet går ud på at rulle rundt oven på hinanden. Undersøgelser har vist, at på tværs af forskellige arter af gnavere, og også hos fx rhesusaber, skaber tidlig testosteronpåvirkning en øgning af den vilde leg hos ungerne.

Kønshormoner og børns leg

Også hos mennesker har man studeret kønsforskelle i legeadfærd. Som med alt muligt andet er der variation inden for hvert køn, når det kommer til børns leg. Både piger og drenge kan klatre i træer eller lege med dukker. Der er dog også nogle generelle tendenser. Nogle typer af legetøj foretrækkes oftere af piger, mens andre oftere foretrækkes af drenge. Og så er der en tendens til, at drenge leger vildere end piger.

Mulige sammenhænge mellem kønshormoner og legeadfærd er blevet belyst ud fra undersøgelser af piger med såkaldt **CAH** (en forkortelse for det engelske **congenital adrenal hyperplasia**). På grund af en mutation producerer disse piger usædvanligt store mængder testosteron, mens de ligger i livmoderen. Dette kan blandt andet have den effekt, at kønsorganerne er tvetydige, fx med en forstørret klitoris, der kan ligne en penis. Den centrale pointe i den biologiske lejr er, at den øgede testosteronmængde også forventes at have en effekt på hjernen, sådan at piger med CAH i forhold til andre piger vil udvise mere adfærd, der er typisk for drenge. Undersøgelser har da også vist, at piger med CAH fx generelt er mere interesserede end andre piger i legetøj, som drenge typisk godt kan lide.

I én undersøgelse, af psykologen Vickie Pasterski og kolleger, blev 3-10 år gamle piger med CAH sammenlignet med deres søstre, som ikke havde CAH. De kunne vælge mellem legetøj, der ofte foretrækkes af piger, som fx et kosmetikset og forskellige dukker, og legetøj der ofte foretrækkes af drenge, som fx en brandbil og et værktøjssæt. Resultaterne viste, at pigerne med CAH i væsentlig højere grad end deres søstre valgte det typiske drengelegetøj og i væsentlig mindre grad valgte det typiske pigelegetøj. Det skete på trods af, at piger med CAH fik mere positiv feedback fra deres forældre for at lege med det typiske pigelegetøj, end deres søstre uden CAH gjorde. For Pasterski og kolleger understøtter resultaterne idéen om den tidlige testosteronpåvirknings betydning.

Der er også undersøgelser, der tyder på, at piger med CAH generelt er vildere i deres leg end piger uden CAH. Dette er i tråd med tendensen til, at drenge leger vildere end piger. Og her vil man i den biologiske lejr også pege på lighederne med hannernes vilde leg hos

andre arter. Hos alle de undersøgte arter af pattedyr mener man, at hannernes vilde leg skyldes tidlig testosteronpåvirkning. For evolutionspsykologerne bliver spørgsmålet derfor, hvorfor mennesker skulle være den eneste undtagelse. For dem er det sandsynligt, at den vilde leg også hos drenge har noget med testosteron at gøre.

INTERKØN

CAH er et eksempel på det, man kalder **interkøn**.

Det er forskelligt, hvordan det at være interkønnet præcist defineres, men der kan fx være tale om mennesker med tvetydige kønsorganer, som ved CAH. Der kan også eksempelvis være tale om mennesker med en krop, som udadtil fremstår som en kvindes, selvom de har **kønskromosomerne XY**, som er det typiske hos mænd. Kvinder har typisk kønskromosomerne **XX**.

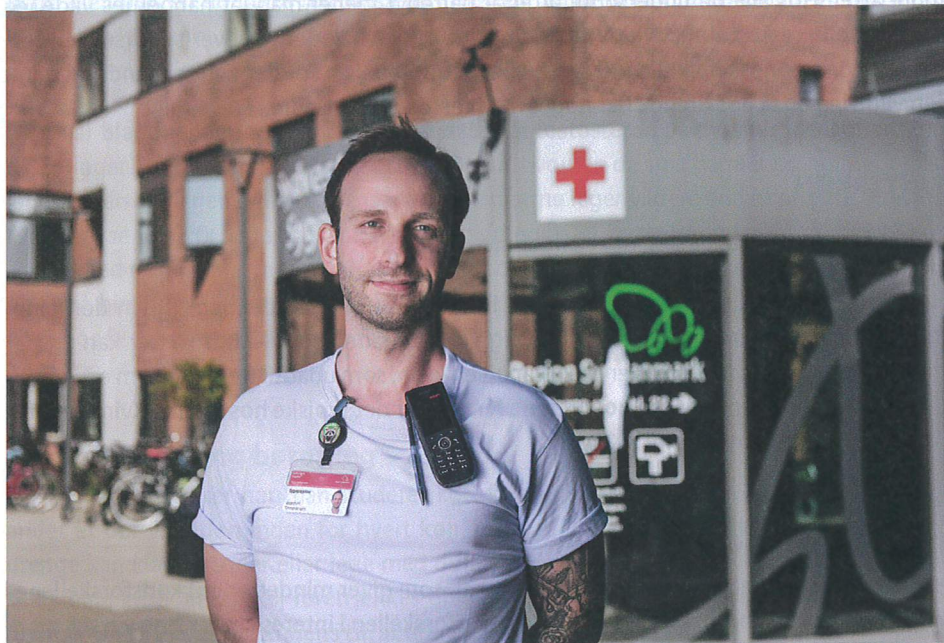
Ting versus mennesker

Hos voksne er der en ofte studeret kønsforskel, som giver mindelser om kønsforskellene i valg af legetøj hos børn. Det drejer sig om kønsforskellen i interessen for **ting versus mennesker**. Her kan "ting" være blandt andet computere, motorer, elektronik og så videre. Er man interesseret i ting, kan man altså fx godt lide at bygge ting eller arbejde med maskiner. Er man mere interesseret i mennesker, kan man godt lide at beskæftige sig med følelser og menneskelige relationer. Man kan finde både mænd og kvinder et hvilket som helst sted på skalaen mellem interesse for ting versus mennesker. På den anden side vil mange forskere pege på, at der er en tendens: Der er flere mænd end kvinder, der er meget interesserede i ting, og der er flere kvinder end mænd, der er meget interesserede i mennesker.

Ting Mennesker

Figur 6.16 Mænd og kvinder placerer sig gennemsnitligt forskelligt på skalaen for interesse for ting versus mennesker.

Forskellene i interesser er blevet fremhævet som en væsentlig del af forklaringen på den markante kønsopdeling, man ser i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet. Der er en stor overvægt af kvinder inden for fag som sygeplejerske og socialrådgiver, mens der omvendt er en stor overvægt af mænd inden for fag som håndværker og ingeniør. Det betyder selvfølgelig ikke, at man ikke *kan* eller *bør* blive ingeniør, hvis man er kvinde, eller sygeplejerske, hvis man er mand. Forskernes påstand er blot, at *flere* mænd end kvinder er interesserede i at blive ingeniør, og at *flere* kvinder end mænd er interesserede i at blive sygeplejerske.

Figur 6.17 Der er en markant kønsopdeling på arbejdsmarkedet, men det er klart, at der er undtagelser til det overordnede billede, som fx mandlige sygeplejersker.

De biologisk orienterede forskere mener, at de gennemsnitlige kønsforskelle i interesser har et medfødt grundlag, som har noget med kønshormoner at gøre. Undersøgelser tyder på, at piger og kvinder med CAH har en øget interesse for ting, og at voksne kvinder med CAH oftere arbejder med ting, end andre kvinder gør.

Et andet argument for et medfødt grundlag er, at forskellen i jobpræferencer findes på tværs af kulturer. I psykologen Richard Lippas tværkulturelle undersøgelse fandt han forskellen i samtlige de 53 lande, hvor han spurgte ind til jobpræferencer. Forskellen havde ikke samme størrelse i alle lande, men her har man i de senere år talt om et overraskende tværkulturelt mønster. Flere undersøgelser har peget på, at kønsforskelle i valg af uddannelse og job generelt er større i lande med en høj grad af ligestilling. I de skandinaviske lande er der fx en meget skarp kønsopdeling i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet, relateret til ting versus mennesker. Dette er blevet kaldt **ligestillingsparadokset**.

Årsagerne til ligestillingsparadokset diskuteres, men i den biologiske lejr er det blevet foreslået, at en del af forklaringen kan have med velstand at gøre. I lande med en høj grad af ligestilling er der typisk også en høj grad af velstand. I disse lande med økonomisk tryghed har man den luksus at kunne vælge uddannelse og job udelukkende på baggrund af, hvad man virkelig interesserer sig for. Tanken er, at de medfødte kønsforskelle i interesse derfor for alvor kommer til udtryk i disse lande (Stoet og Geary 2022).

OPGAVE 6.14: BØRNS LEG OG PIGER MED CAH

1. Hvilke forskelle er der på, hvordan piger og drenge typisk leger? Giv eksempler.
2. Undersøgelserne af piger med CAH giver korrelationer og er ikke kontrollerede eksperimenter, som dyreforsøgene er. Hvilke fordele og ulemper er der ved henholdsvis dyreforsøgene og undersøgelserne af piger med CAH?
3. Kan du komme på alternative fortolkninger af korrelationerne fra undersøgelserne af piger med CAH?

OPGAVE 6.15: KØNSFORSKELLE I INTERESSER

1. Giv eksempler på typiske "kvindejobs" og typiske "mandejobs".
2. Forklar hvorfor ligestillingsparadokset er så overraskende.
3. Diskutér, om det er et problem, at uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet er så kønsopdelte. Hvis det er et problem, hvad kan man så gøre ved det?

OPGAVE 6.16: FRIHED, LIGHED, FORSKELLIGHED

1. Læs uddraget af teksten "Frihed, lighed, forskellighed".
2. Hvad er de vigtigste psykologiske problemstillinger i teksten?
3. Hvordan kan de psykologiske problemstillinger belyses med viden fra dette kapitel?

FRIHED, LIGHED, FORSKELLIGHED

Lone Frank, Weekendavisen, 01.02.19

[...]

"Jeg kan ikke bruge et gennemsnit til noget. Der er masser af undersøgelser, som viser, at de psykologiske forskelle er større inden for det enkelte køn end mellem kønnene," siger Cecilie Nørgaard. Hun er kønssociolog og indehaver af virksomheden Mangfold, som arbejder både teoretisk og praktisk med, hvordan viden om køn og kønstereotyper kan professionaliseres blandt andet indenfor pædagogik. Og hun mener ikke, at den høje grad af kønsopdeling, Danmark stadig har på arbejdsmarkedet og på uddannelsesområdet, skyldes et frit valg.

Det handler derimod om massiv påvirkning fra nogle benhårde kønsstereotyper.

"Vores forestilling om ligestilling er helt ude af trit med den reelle ligestilling i landet," siger Nørgaard. "Op gennem uddannelsessystemet socialiserer vi børn og unge med kønsstereotyper. Vi møder kønnene forskelligt og med forskellige forventninger i børnehaven, i klubber, skoler, ja alle steder." Resultatet er, ifølge Cecilie Nørgaard, at danske børn og unge gerne vil "anerkendes i deres køn". "Man vælger måske ikke det job, man egentlig godt kunne tænke sig, men et job, der viser én som en 'rigtig kvinde' eller en 'rigtig mand'. Den værdi vægtes enormt højt i vores kultur," mener hun. Nørgaard beklager, at Danmark halter bagefter Sverige og Norge, hvor skolerne siden henholdsvis 1969 og 1971 har været forpligtet på at arbejde imod kønsstereotyper.

Det ser dog ikke ud til, at de næsten 50 år med dette slid har ændret nævneværdigt ved de unges valg, hverken i Norge og Sverige. Også vore naboer slås nemlig til stadihed med en høj grad af kønsopdeling på arbejdsmarkedet og i uddannelserne. Man ser det eksempelvis inden for de meget omtalte STEM-fag (science, technology, engineering, math), hvor man i årevis har diskuteret, hvorfor mænd er i overtal. Her ligger Danmark faktisk over både Norge og Sverige, når det kommer til kvindeandelen med 29,3 procent kvinder mod Sveriges 23,4 og Norges 20,3 procent.

[...]

Afslutning

I løbet af dette kapitel har vi set en række perspektiver på køn og kønsforskelle. Vi har set, at nogle forskere fokuserer på køn som kultur, mens andre forskere fokuserer på køn som biologi. Mange forskere vil anerkende, at *både* kulturelle og biologiske faktorer har betydning. Forskere har fx kigget på, hvordan kønshormoner i fostertilværelsen spiller sammen med prægningen fra omgivelserne efter fødslen i skabelsen af kønsforskelle. Og i tværkulturelle undersøgelser rapporteres det ofte, at en bestemt kønsforskel findes på tværs af kulturer, men også at der er forskel på, hvor stor forskellen er i de forskellige kulturer. Der er masser af pointer, som mange forskere fra begge lejre vil kunne blive enige om, som fx at "mænd og kvinder er mere ens end forskellige".

Selvom forskere kan blive enige på visse punkter, har kapitlet dog også vist, at tilgangene til køn og kønsforskelle er meget forskellige. På mange måder er fx en socialkonstruktivistisk og en evolutionspsykologisk tilgang grundlæggende i modstrid med hinanden. Debat-ten vil formentlig fortsætte langt ud i fremtiden. Dermed er der også lagt op til diskussion, og efter at have været igennem kapitlet kan du overveje med dig selv: Hvordan forstår man bedst køn og kønsforskelle?

OPGAVE 6.17: ÅRSAGER TIL KØNSFORSKELLE 2

I det første afsnit i kapitlet skulle du overveje mulige årsager til kønsforskelle, uden at have læst om de psykologiske teorier på området.

1. Find dine svar fra tidligere frem. Hvad tænker du om dem nu? Hvad vil du ændre og tilføje, ud fra det du har lært i kapitlet?
2. Hvilken tilgang til køn og kønsforskelle hælder du mest til?

OPGAVE 6.18: KØNSDEBAT

Holdet deles op i et lige antal grupper. Halvdelen af grupperne skal forberede sig på at argumentere for tilgangen køn som kultur, og den anden halvdel skal forberede sig på at argumentere for tilgangen køn som biologi. Brug begreber og teorier fra kapitlet, og også gerne fra andre kilder.

Alle grupper mødes og debatterer med en gruppe fra den anden tilgang. Det kan evt. optages som et debatprogram.

OPGAVE 6.19: HOLD ET OPLÆG

Der er enormt mange emner inden for kønsdebatten, man kunne tage fat på. Med henblik på et oplæg for resten af holdet kunne man i grupper fx arbejde med:

- Incels
- Seksuel chikane i skolen og på arbejdspladsen
- Kvinder på ledelsesgangene og i bestyrelser
- Kønsskifte hos børn
- Transkønnedes rettigheder
- Transkønnede i eliteidræt
- Drenges lavere skolekarakterer
- Mænds dårligere sundhed

Oversigt: Køn og kønsforskelle

	Hvad handler afsnittet om?	Vigtige begreber og fokuspunkter
Introduktion til kønsforskelle	Gennemsnitlige kønsforskelle, kønsstereotyper samt diskussionen om, hvor store forskelle der egentlig er mellem kønnene.	Gennemsnitlige kønsforskelle Kønsstereotyper Gender Similarities Hypothesis Den binære forståelse af køn Globale kønsforskelle
Kultur 1: To klassiske teorier	Teorierne social-kognitiv læringsteori og kønsskemateorien, der på trods af deres forskelle begge forklarer kønsforskelle som noget, der bliver skabt i løbet af opvæksten.	Social-kognitiv læringsteori Forstærkning Direkte instruktion Modelindlæring Self-efficacy Kønsskemateorien Kategorisering Kønsskema Kønsidentitet
Kultur 2: Socialkonstruktivisme	Idéen om køn som en social konstruktion, queerteori og det flydende køn.	Socialkonstruktivisme Normer Diskurs Queerteori Den heteroseksuelle matrix Kropstegn Socialt køn Begærsretning Den binære forståelse af køn Performativitet Kønsidentitet Nonbinær Det flydende køn
Biologi 1: Evolution	Den evolutionspsykologiske tilgang til køn, illustreret ud fra interessen for uforpligtende sex og partnervalg.	Kønsceller Forældreinvesteringsteorien Seksuel selektion Interseksuel selektion Intraseksuel selektion Interessen for uforpligtende sex Partnervalg
Biologi 2: Kønshormoner	Hvordan kønshormoner skaber hjernemæssige kønsforskelle, som blandt andet ses i valget af legetøj hos drenge og piger, og hvilke typer jobs mænd og kvinder foretrækker.	Kønshormoner Testosteron Tidlig påvirkning med testosteron CAH Ting versus mennesker Ligestillingsparadokset